

**Şule Bilman. Annemarie Schimmel'in Tasavvuf
Kültüründeki Yeri, İzmir: Mevlânâ Düşüncesi Araştırmaları
Derneđi (MEDAR) Yayınları, 2009, 168 s., ISBN: 978-605-
6054-0-9.**

Süleyman GÖKBULUT*

Annemarie Schimmel'in Tasavvuf Kültüründeki Yeri isimli bu eser, rahmetli arkadaşım ve meslektaşım Şule Bilman'ın, 2002-2004 yılları arasında Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Mustafa Kara danışmanlığında hazırlamış olduğu Yüksek Lisans tezinin, kıymet bilir yakın dostlarının -ve elbette Mustafa Yıldırım hocamızın- himmetleriyle kitap haline getirilmesinden meydana gelmiştir. Esas itibariyle, XX. yüzyıl tasavvuf çalışmalarının en önemli sîmâsı Annemarie Schimmel'in bu sahaya katkılarını ele almaktadır.

Giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşan kitabın birinci bölümü, oryantalizm kavramı, oryantalizmin tarihi seyri, oryantalistlerin tasavvufa bakışı ve tasavvufla ilgili yaptıkları bazı çalışmaların zikredilmesine ayrılmıştır.

Batı'daki akademik tasavvuf araştırmalarının tarihinin bizden çok daha öncelere dayandığı malumumuzdur. XIX. ve XX. asırlar Batı'nın, dünya dinlerine ve özellikle de dinlerin mistik muhtevâsına yöneldikleri bir dönemdir ve oryantalistlerin çalışmaları içinde tasavvuf çok önemli bir sahayı işgal etmektedir. Niyetleri ne olursa olsun, geçtiğimiz iki yüzyılda oryantalistler,

* Dr., DEÜ İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı.

dil konusundaki vukûfiyetleri ve yoğun uğraşları neticesinde telif, tercüme ve tahkîk türünden pek çok eseri ilim âlemine kazandırmışlardır.

Louis Massignon, Reynold A. Nicholson, Arthur J. Arberry, Henry Corbin ve Margeret Smith tasavvufuyla ilgili çalışmalarıyla tanınan oryantalistlerin en önde gelenleri arasında sayılmaktadır. Bunlara 2003 yılında vefât eden, Türklerin “Cemile Bacı”sı Annemarie Schimmel’i de ayrıca ilâve etmemiz gerekmektedir.

Kitabın ikinci bölümünde Schimmel’in hayatı, ilmî şahsiyeti ve eserleri söz konusu edilmiş, bir çok ülke tarafından kendisine takdîm edilmiş ödüller ile kitap ve makalelerinin bir dökümü verilmeye çalışılmıştır.

1922 yılında Almanya’da dünyaya gelen Schimmel, çocukluk çağlarından itibaren Doğu’ya, onun değerlerine, masallarına, İslâm kültürüne ve sûfî dervişlerine karşı aşk derecesinde bir ilgi duymaya başlamıştır. Daha sonra Arapça, Farsça ve Türkçe de öğrenerek bu ilgisini akademik araştırmalarıyla sürdürmüştür. Ondaki bu aşk ve şevk, bitmek tükenmek bilmeyen bir çalışma azmiyle de birleşince bîgâne kalınmaz eserler ortaya çıkmıştır. Onun ilki 1942 yılında olmak üzere –ki Schimmel bu sırada henüz yirmi yaşındadır– yayımlanan kitaplarının sayısı bile yüzün üzerindedir. Bu eserlerin içeriği ise felsefeden edebiyata, dinler tarihinden tasavvufa kadar geniş bir yelpazeyi içine almaktadır.

Annemarie Schimmel, “İslâm’ın Mistik Boyutları” diye nitelendirdiği tasavvufu, başlı başına “İslâmî bir olgu” olarak kabul edip ele alan önemli bir kişidir. Belki onun kendine özgü bir tasavvuf kuramı ya da felsefesi yoktur, fakat hem Doğu hem de Batı düşüncesini iyi bilmesi, onu meselelere kolayca nüfûz edebilen ve çok kıymetli mukayeseler yapabilen bir araştırmacı kılmıştır. Schimmel tasavvufu, tasavvufun ve sûfîlerin diliyle anlatmayı bilen, edebî zevki çok yüksek ender yazarlardan biridir.

Şule Bilman’ın eserinin üçüncü ve son bölümü, onun bu yönünü irdelemektedir. Bu bölümde, öncelikle Schimmel’in İslâmiyet, Hz. Muhammed, Kur’an-ı Kerîm, İslâm Sanatı, Şiir, Kadın, Türk Kültürü ve Politika ilgili fikirlerine kısaca değinilmiş, ardından onun tasavvufa bakışı ve tasavvuf kültüründeki yeri ele alınmıştır. Burada onun tasavvuf tanımlarına, tasavvufun menşei ile ilgili tartışmalara, Râbiatü’l-Adeviyye, Hallâc-ı Mansûr, Mevlânâ, Yûnus Emre ve Muhammed İkbâl gibi sûfî şahsiyetlere ve tasavvuftaki harf simgeciliğine dair görüşlerine yer verilmiş ve genel bir değerlendirmede bulunulmuştur.

Schimmel’e göre tasavvuf, engin ve çok yönlü bir olgudur. Bundan dolayı İslâm’ın bu derûnî boyutuyla ilgili konuşmak ve yazmak çok zor bir iştir. O, bu konudaki görüşlerini şöyle ifâde etmektedir:

“Tasavvuf veya İslâm gizemciliği hakkında yazmak, neredeyse olanaksız bir iştir. Da-

ha ilk adımda, yüksek sıradağlar çıkıyor insanın karşısına; daha sonra da, hiçbir hedefe ulaştırmayacakmış gibi görünen daha zorlu bir yola koyuluyor araştırmacı. İran tasavvuf şiirinin gül bahçelerinde durup orada kalabilir veya devam edip teozofik kurguların buzlu tepelerine erişmeye çalışabilirsiniz; popüler velî tapımlarının engebesiz düzlüklerine yerleşebilir veya devenizi tasavvufun, Allah'ın ve dünyanın doğasına ilişkin kuramsal söylemlerin sonsuz çöllerine doğru sürebilirsiniz; ya da bütün bunların yerine, kuşluk vaktinin gün ışığıyla yıkanmış veya akşam serinliğinin mor sislerine boyanmış yüce dorukların güzelliğine vara vara manzaranın tadını çıkarabilirsiniz. Her hâlikârda yalnızca birkaç seçkin kişi, efsanevî kuş Sîmurg'un yaşadığı Kaf Dağı'na ulaşacak ve onun zaten kendi içlerinde olduğunu anlayacaklardır.”

Schimmel'in tasavvufun menşei ile ilgili şu sözleri, onun ideoloji merkezli bir oryantalist anlayıştan uzak olduğunu açıkça göstermektedir:

“Tasavvuf, bir yeniçağ hareketi ya da herhangi bir ezoterik hareket veya her dinin özünde bulunan 'mistik' denilen o boyutun bir başka adı değildir. Tarihsel etkileşimler yadsınmaz ancak, tasavvuf tamamen İslâmî bir olgudur. Kaynağı, İslâm inançları ve mânevîyâtıdır.”

Schimmel'in büyük mutasavvıf Mevlânâ'ya ve *Mesnevî*'ye olan aşkı ve hayranlığı çok ileri bir boyuttadır. O, *Mesnevî*'yi binbir renk ihtivâ eden bir halıya benzetmekte ve VII/XIII. yüzyılın ortasına kadar İslâm tasavvuf tarihinde ortaya çıkan bütün fikirlerin ve cereyânların hemen her birinin aksinin bu eserde bulunabileceğini söylemektedir:

“Allah'la insan arasındaki derin şahsî münâsebet; eski zâbidlerin başr u neşri düşüncükleri zaman hissettikleri korku ve rubânî titreyiş; âşıkla ma'sûk arasındaki söze gelmeyen şirin yakınlık; İmam Gazâlî'nin gösterdiği mu'tedil necât yolu; Ahmed Gazâlî'nin geliştirdiği en süptil aşk felsefesi; Bâyezîd-i Bestâmî'nin ilâhî yokluğa uçan hayalleri; Mansûr Hallâc'ın ölümü özleyişi ve aşkın kemâli; neoplatonizmin, rûbun ezelî kaynağına dönmesine dair teorileri, tasavvufta ne varsa, Mevlânâ'nın eserine akmış. Öyle ki her okuyan, her şârih kendinin tercih ettiği nazariyelere uygun gelen beyitler seçip onlardan bir sistem kurmaya imkân bulmuştur.”

Netice itibariyle bu çalışma, Batı dünyasında oluşmuş tüm önyargılara rağmen, ömrünü İslâm'ı ve onun değerlerini objektif olarak anlayıp anlatmaya harcayan Annemarie Schimmel'in hayatını, eserlerini ve tasavvufa ilişkin görüşlerini derli toplu bir şekilde bizlere sunmaktadır. Kitap, bu yönüyle Türkiye'de bir ilktir.¹ Şule Bilman'ın çalışmasını hazırlarken sadece yazılı kaynaklarla yetinmeyip, bizzat Schimmel'le tanışıklığı olan ve onunla teşrîk-i mesâide bulunan kişilerle görüşüp onlardan da istifâde etmesi bu kitabın değerini arttırmaktadır. Ayrıca yazarın uslûbunun sadeliği ve akıcılığı, meseleleri açık seçik bir dille anlatmadaki becerisi kitabın kısa sürede, sıkılmadan okunabilmesini sağlamaktadır.

¹ Schimmel'in hayatından ve fikirlerinden bahseden ve eserlerinin bir listesini verip, bunları tanıtmaya çalışan Farsça bir kitabı burada zikretmek, ilgilileri için faydalı olacaktır. Bkz. Hüseyin Handak Âbâdî, *Efsânehân-ı İrfân: Nigâhî be Endîşe, Âsâr u Efkâr-ı Prof. Annemarie Schimmel*, İntişârât-ı Müessesesi-i Tevsia-i Dâniş ve Pejûheş-i İran, Tahran, 1381.

Sonuçta bize düşen, hem bu kitabı kaleme alan hem de hakkında bu kitabın kaleme alındığı iki merhûmeye de Allah'tan rahmet dilemek ve yaptıkları hizmetlerin sadaka-i câriye kapsamında değerlendirilmesini Yüce Allah'tan niyâz etmektir.